

Místní demokracie - informace o mezinárodním srovnávacím výzkumu

Projekt výzkumu "Místní demokracie" je součástí výzkumného programu Sociologického ústavu ČSAV, zaměřeného na sociální a politickou transformaci místních společenství v České republice po pádu komunistického režimu v roce 1989 a finančně podpořeného grantem ČSAV. Soustřeďuje se na oblast místní správy a samosprávy.

Podnět k uspořádání mezinárodního srovnávacího výzkumu místních samosprávných orgánů vzešel v roce 1990 z prostředí výzkumného projektu Fiscal Austerity and Urban Innovation (FAUI), jehož koordinátorem je T. N. Clark z univerzity v Chicagu. Účastníci pracovního setkání projektu FAUI v Radziejowicích (Polsko) v dubnu 1990 se stali jádrem mezinárodního týmu pro realizaci zamýšleného projektu. Finanční prostředky byly získány za pomoci Norwegian Research Council for Applied Social Science (NORAS) ze zvláštního programu norské vlády pro východní Evropu. Projekt záhy nabyl konkrétní podoby: k projektu Local Democracy and Innovation (LD&I) byly pozvány výzkumné týmy z Maďarska, Norska, Polska, Slovenské a České republiky (SoÚ ČSAV); koordinátorem se stal Harald Baldersheim z Norwegian Research Center in Organization and Management v Bergenu. Projekt je otevřený vůči projektu FAUI. Má dvě stránky: jedna sleduje komparativní perspektivu, druhá reflektuje to, co je pro jednotlivé země jedinečné.

Předmět výzkumu. Zákon ČNR č. 367/1990 Sb. o obcích nově ustavil orgány samosprávy na místní úrovni. Komunální volby v listopadu 1990 dosadily do těchto orgánů konkrétní osoby. Účelem výzkumu je získat sociologicky relevantní a mezinárodně srovnatelné poznatky o nových samosprávných orgánech ve městech a obcích, o jejich činnosti a problémech. Výzkum sleduje následující okruhy problémů:

1. Sociální charakteristiky místních představitelů:

- jejich demografický, sociální a politický profil,

- kontinuita vzhledem k období před rokem 1990,
- lokální vazby a územní identifikace místních představitelů,
- jak místní představitelé definují své role,
- očekávané schopnosti a vlastnosti místních představitelů,
- základní hodnotová orientace místních představitelů,
- základní politická orientace místních představitelů.

2. Vztahy občanů k místním orgánům a místním představitelům:

- jak občané definují role místních představitelů,
- jaký mají místní představitelé ve svých obcích důvěru,
- názory na reprezentativnost zastupitelstev,
- informovanost o složení zastupitelstev,
- jakým způsobem získávají členové zastupitelstva informace o potřebách a přáních občanů.

3. Vztahy mezi místními orgány navzájem a mezi nimi a dalšími institucemi:

- jaké jsou vztahy mezi volenou profesionální složkou místní správy,
- vztahy mezi místními orgány a dalšími institucionálními subjekty společenského a politického života v obcích (politickými stranami, společenskými organizacemi, spolky, podniky apod.),
- vztahy mezi místními a okresními orgány.

4. Reakce místních orgánů a občanů na nové ekonomické a finanční podmínky (faktické a předpokládané reakce):

- jaké volí místní orgány úsporné strategie,
- výdajové preference obcí,
- strategie místního ekonomického rozvoje,
- postoje k privatizaci.

5. Názory na prioritní problémy měst a obcí.

6. Postoje k některým systémovým otázkám místní samosprávy:

- názory na rozsah působnosti obcí a na jejich využití,
- názory na možnost regionální samosprávy,
- spokojenost s místní samosprávou a hodnocení vývoje.

7. Názory na mocenské vztahy v obcích.

8. Participace občanů:

- postoje k místní politice,
- účast v obecních volbách, důvody neúčasti,

- ochota kandidovat do obecních zastupitelstev,
- ochota k veřejné činnosti,
- názory na uplatnění vlivu občanů na rozhodování v obci.

Metodika výzkumu. V souladu s uvedenými dvěma aspekty projektu je část zjišťovaných informací šetřena jednotným způsobem ve všech zemích. Na společných setkáních týmů bylo dohodnuto, která data budou součástí společné databáze jako základu komparativního výzkumu a jak budou získána; další šetřené informace jsou určeny pro hlubší rozbor problematiky v České republice. Byly dohodnuty také zásady výběru šetřených jednotek a termín terénního sběru dat - zhruba 1 rok po komunálních volbách v zúčastněných zemích.

Výběr. Výběrovou jednotkou je obec. Základní výběr zahrnuje 105 měst s populací nad 2 tisíce obyvatel z jejich celkového počtu 614, tj. 17,1 %. Vedle něj byl vytvořen ještě výběrový soubor 62 obcí do dvou tisíc obyvatel (tj. okolo 1 % z celkového počtu), neboť v těchto obcích je situace samosprávných orgánů odlišná.

Ve vybraných obcích byl výzkum proveden:

1. u starostů,
2. u tajemníků městských resp. obecních úřadů (pokud jsou tyto funkce zřízeny),
3. u cca 5 náhodně vybraných členů zastupitelstev.

Ve vybraném podsouboru uvedených měst a obcí bylo šetření rozšířeno na všechny členy zastupitelstev. Dále, u čtyř velkých měst byla vedle městského zastupitelstva šetřena i zastupitelstva městských částí či obvodů. Sběr dat byl realizován v prosinci 1991 a v lednu 1992. Výběrový soubor, jehož data budou zpracována, nyní obsahuje 83 měst (tj. 13,5 % z celkového počtu) a 52 obcí do 2 tisíc obyvatel. To představuje 1277 reprezentantů samosprávy a 85 tajemníků městských resp. obecních úřadů. Ve dvou městech základního výběru - v Českém Krumlově a Blatné - bylo v březnu 1992 provedeno šetření reprezentativního souboru občanů

města starších 18 let, souborů o cca 400 respondentech. Kromě rozhovorů se všemi zastupiteli byly zde realizovány i další rozhovory s významnými osobnostmi společenského, hospodářského a politického života a jsou studovány dokumenty související s činností zastupitelstva.

Techniky sběru dat. Řízené standardizované rozhovory provedli s respondenty školení tazatelé na základě připravených dotazníků: pro starosty a zastupitele, pro tajemníky městských a obecních úřadů, pro občany. Se starosty, zastupiteli a tajemníky dělali rozhovory tazatelé Střediska empirických výzkumů při SoÚ (STEM), s občany oněch dvou měst studenti FF UK. Obsahy dotazníků na sebe navazují a umožňují tak do určité míry srovnání informací všech zmíněných kategorií respondentů.

Zpracování. Při analýze výsledků jednotlivých problémových okruhů budou respektovány kategorie respondentů a typy měst a obcí. Informace o dvou zvolených městech, Český Krumlov a Blatná, budou zpracovány jako případové studie. Analýza situace samosprávných orgánů v ČR je prvním cílem. Vytvoření a využití společné databáze v mezinárodní části výzkumu bude prvním krokem k mezinárodní komparaci, která by měla být prezentována veřejnosti knihou. Možnosti bilaterálních srovnání mezi zúčastněnými zeměmi jsou otevřené a výsledky budou jistě zajímat nejen národní odbornou veřejnost. Pozornost, kterou věnovaly týmy jednotlivých zemí přípravě výzkumu a společné části dotazníku, představuje určitou záruku spolehlivosti komparací.

Závěrem. Projekt LD&I je první rozsáhlý výzkum nově ustavené místní samosprávy ve čtyřech posttotalitních zemích. Doufáme, že přinese poznatky, které umožní porozumět situaci místních společenství a jejich samospráv nejen v národním měřítku, ale i v kontextu nedávné společné historie zemí střední Evropy.

Z dokumentace výzkumného projektu LD&I připravila Zdenka Vajdová, květen 1992